

Els membres

Semblances d'antics membres

El Consell Permanent de l'IEC acordà realitzar en cada Ple una semblança d'un membre dels primers temps de l'Institut per a contribuir a fer viva la història de la institució als membres actuals. A continuació s'inclouen les semblances presentades pel senyor Carles Miralles i Solà sobre Lluís Segalà i Estalella i pel senyor Josep Enric Llebot Rabagliati sobre Eduard Fontserè i Riba. També es va presentar davant el Ple la semblança de la senyora M. Teresa Ferrer i Mallol sobre Joaquim Miret i Sans.

Lluís Segalà i Estalella

(21.06.1873 - 17.03.1938)

Lluís Segalà i Estalella

PER CARLES MIRALLES I SOLÀ

Lluís Segalà i Estalella va néixer a Barcelona el dia 21 de juny de 1873; hi va morir el dia 17 de març de 1938 en un bombardeig de la ciutat pels sublevats franquistes. Va fer els estudis de filosofia i lletres i de dret a la Universitat de Barcelona i es doctorà a la de Madrid de totes dues carreres. Va ser a Barcelona deixeble de Josep Balari i Jovany, catedràtic de Grec fins al 1906, any en què Segalà, que d'ençà de 1899 ja era catedràtic d'aquesta matèria a la Universitat de Sevilla, el succeí a la Càtedra de Barcelona.

Des de la formació de la Secció Filològica l'any 1911, Segalà en fou membre. La seva anomenada com a hellenista el precedia. A un nivell més acadèmic, especialitzat, per les seves aportacions a la descripció del dialecte eòlic (1897) i a la llengua homèrica (1904), però sobretot per la fama que li havien reportat les seves traduccions dels poemes homèrics a l'espanyol, celebrades d'entrada per Menéndez y Pelayo. Destacar-ne l'excepcionalitat és cosa obligada, en el sentit que, en l'àmbit de l'espanyol, no hi devia haver ningú altre preparat per a una traducció del grec d'aquesta entitat ni capaç de dur-la a acompliment. Pel que fa a la preparació, la devia al seu mestre i també a l'ambient d'in-

terès per l'èpica que des de Milà i Fontanals es vivia a la Universitat de Barcelona i que Segalà compartia com a mínim amb Antoni Rubió i Lluch, que no era professor de grec però que coneixia excel·lentment aquesta llengua des dels inicis fins a la literatura contemporània; pel que fa a la decisió i a la capacitat de treball, que també calen per a una feina d'aquesta magnitud, Segalà va ser sempre tenaç i molt treballador —de tota manera, hi devia ajudar que les classes no li ocupaven prou temps, els anys de Sevilla, i que anar traduint Homer se li devia convertir en un mètode per a no avorrir-se tant. Déu n'hi do, de tota manera. I això és el que van pensar pertot, a Espanya i a Amèrica.

I també a Catalunya. Déu n'hi do. Segalà va tornar a Barcelona el 1906 i l'any següent Prat de la Riba engegava l'Institut. Quan va ser cosa de posar fil a l'agulla de l'endrec de la llengua, un savi com Segalà, amb una sòlida preparació filològica i hel·lenista, va semblar imprescindible. Sobretot perquè, en l'endemig, Segalà s'havia guanyat amb les seves classes a la Universitat renom d'eficax i de rigorós.

No faré en aquesta semblança un recorregut pels treballs que publicà ni pels honors i reconeixements que obtingué, que van ser molts. Hi ha dos fets que m'ho aconsellen. El primer, que des de 1979, en què vaig escriure l'article sobre Segalà de la *Gran enciclopèdia catalana*, fins a 2001, en què he publicat la presentació de l'edició per a la Universitat de Barcelona del seu discurs inaugural de 1916, i passant per les dues vegades (1982 i 1990) en què he prologat les seves traduccions homèriques, ja he anat mirant d'oferir una visió general del personatge. El segon fet, que, atès que aquesta semblança havia d'anar més enfocada cap a la vinculació de Segalà a l'Institut, vaig anar a mirar si a l'Arxiu teníem res d'interessant, pel que fa a aquest tema, i hi vaig trobar, guiat per la gentilesa de la senyora Eulàlia Miret, una nota necrològica, que sembla immediatament posterior a la mort de Segalà; es tracta d'un manuscrit sense nom d'autor, però, comparada la lletra d'aquest text amb la d'altres manuscrits de Ramon Aramon, també d'aquell temps, en resulta amb certesa que es tracta d'un seu autògraf.

Com que no em resistiré a la temptació de donar a la impremta, en annex d'aquesta semblança, la nota necrològica fins ara inèdita de Lluís Segalà escrita per Ramon Aramon, i ja que hi figuren les dades més objectives sobre el nostre personatge i en traspuja una valoració tota ella condicionada per la proximitat de la seva trajectòria vital, tot plegat, això i allò, penso que em dispensa de repetir aquestes dades i que m'autoritza a intentar una comprensió de la tasca i la figura de Segalà des d'una distància suficient. Després de la nota d'Aramon, a més inèdita, la memòria de Segalà pràcticament es va perdre, tant a la Universitat com en els diferents àmbits culturals. En van quedar les traduccions homèriques, incessantment publicades, a Espanya i a l'Amèrica llatina, en tota llei de col·leccions, però la memòria del traductor s'havia esvaït, quasi. En aquestes condicions, la feina segurament

més necessària és mirar de situar la relació de Lluís Segalà amb l'Institut d'Estudis Catalans i d'establir ensems la situació a la cultura catalana de la seva obra i del seu prestigi. Objectius que em sembla que demanen, per raons que ja aniran sortint, que dividim la nostra exposició en dos períodes, el primer fins als anys vint i el segon fins a la posteritat immediata.

En la primera dècada del seu ensenyament universitari a Barcelona, Segalà es va guanyar una fama de professor savi i complidor. Nicolau d'Olwer explica, amb aquella mica d'ironia benèvola que de vegades gasta, que el primer dia del curs 1906-1907, el 2 d'octubre, «el doctor Segalà, després de la benvinguda ritual, va començar les seves explicacions, retenint-nos l'hora i mitja reglamentària, i inusitada. I així cada dia, de vuit a dos quarts de deu del matí, amb gran sorpresa dels estudiants i dels bidells i indignació de gairebé tots els catedràtics» —i és que «era costum que les càtedres no duressin mai una hora», com exposa també Nicolau, i que hi havia «una mena de tradició» que exigia que el primer dia de classe «cada catedràtic, després d'una salutació de breus minuts, llicenciés els alumnes». Hi havia dos cursos de grec, i els que tenien ganes d'aprendre'n s'ho passaven d'allò més bé, a les classes de Segalà; els que tenien ganes de deixar el grec enrere, s'estimaven més cursar-lo els anys que el professava el doctor Banqué, un home pintoresc de qui Gaziel explica, però, que «no s'encaparrava gens amb l'assignatura i aprovava molt fàcilment». Gaziel, que s'examinà amb Segalà de segon curs com a alumne lliure, fet que considera «suïcida», pensa que actuava en els exàmens com un torturador «amb una sang freda de botxí acadèmic, la rialleta despectiva als llavis», i que anava deixant «exànimes», diu, els pobres que gosaven mirar d'aprovar sense haver anat a classe. En canvi, Nicolau o Bosch i Gimpera manifesten agraïts que havien après molt de grec amb ell, i Nicolau explica que l'anomenada d'eficaç i treballador que tenia portà a les seves classes fins alumnes no matriculats. En citaré dos, un d'ells perquè, tot i que no arribà a assistir-hi, deixà escrita la seva voluntat de fer-ho; l'altre, perquè efectivament hi assistí. I tots dos perquè havien de ser companys seus, d'ençà de 1911, a la Secció Filològica. El primer era Joan Maragall i el segon, Frederic Clascar, que venia d'estudiar a la Gregoriana de Roma.

Sobre Maragall, cal recordar que en els últims anys de la seva vida, mentre s'anaven publicant les traduccions homèriques de Segalà a l'espanyol, el poeta s'engrescà amb l'antiga poesia dels grecs i cercà les indicacions i els consells del professor, que li donà una perspectiva diferent, per a ell més essencial i autèntica, que la que li havien dat les versions italianes de Monti i Pindemonte en què havia llegit la *Iliada* i l'*Odissea*. No va arribar a estudiar el grec però va aconseguir que Segalà posés a la seva disposició Pere Bosch i Gimpera, que li llegia en grec els textos que ell volia traduir i li'n fornïa traduccions literals que després Maragall versificava provant de reproduir amb geni els hexàmetres grecs en català. No solament en resultà la traducció dels *Himnes homèrics*, un llibre admirable, que l'Ins-

titut publicà, mort Maragall, el 1913, sinó també la tragèdia *Nausica*, una peça que paleament significa l'inici d'una etapa poètica de maduresa que resultà tallada per la mort.

Pel que fa a mossèn Clascar, que tenia la mateixa edat que Segalà, Nicolau lloa els esforços que, «enamorat com era de la llengua catalana», esmerçà en la seva obra més notable, les traduccions de llibres veterotestamentaris, de les quals la primera fou el *Gènesi* que l'any 1915 publicà l'Institut en la mateixa col·lecció dels *Himnes homèrics*. El tercer volum d'aquesta col·lecció fou l'*Hero i Leandre*, que Segalà hi edità (1915) com a «poema atribuït a Museu (segle v)». Si en els *Himnes* la traducció de Maragall anava acompanyada de la traducció literal de Bosch i Gimpera, en l'*Hero i Leandre* la versió d'un altre poeta, Ambrosi Carrion, era precedida per la literal de Segalà, i s'hi publicaven «en apèndix les traduccions inèdites» de Pau Bertran i Bros (1888) i Josep Maria Pellicer i Pagès (1894).

El volum de Segalà il·lustra dues seves dèries: d'una banda, la fidelitat, que ha de reflectir-se en una traducció molt acostada als girs i al significat precís dels mots en l'original; d'altra banda, donar a conèixer les traduccions existents en català, moltes de les quals són pràcticament desconegudes o inèdites. La col·lecció, però, que duu el peu editorial de l'Institut de la Llengua Catalana, il·lustra la feina per a la qual havia estat cridat Segalà a la Secció Filològica: la d'impulsar una col·lecció de traduccions al català de les obres clàssiques que, alhora que les feia assequibles, servís a la finalitat d'enriquir les possibilitats expressives i artístiques de la llengua catalana. Aquesta era la idea que, derivada del projecte de Prat de la Riba per a la regeneració i esplendor de la llengua catalana, havia entusiasmat Maragall, tan conscient del deute dels seus grans escriptors alemanys amb els grecs. I al principi hi hagué unanimitat que Segalà n'era peça imprescindible.

Probablement també hi influí el parer de Josep Carner, que, el 1909, abans de l'inici de la Secció Filològica, va animar Segalà, que acabava de traduir la *Ilíada* a l'espanyol (1908), a fer-ho al català: «una versió a llengua catalana», opinava, «seria d'una tan poderosa transcendència que tal vegada el traductor hauria plasmat la llengua en formació amb pura eficàcia per fixar-ne la normalitat per tot un segle». Carner tenia la *Ilíada* per l'èpica més clàssica, en el sentit, explicava, que «conté tota la virtualitat de la civilització grega, musa dels escultors, dels poetes, dels oradors, dels polítics, dels pintors, dels filòsofs, dels sacerdots, dels atletes, dels historiadors i els tràgics», raó per la qual, li semblava, «podem dir-ne que representa la meitat de la civilització que vivim».

Segalà no abandonà mai del tot la idea de traduir al català la *Ilíada*. Encara l'hi devien animar en els anys vint, quan, en arrencar, la Fundació Bernat Metge anunciava una seva *Ilíada*. I que efectivament hi havia treballat resulta del fet que arribés a publicar, al *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras* (14, 1929), una versió «directa i literal» del llibre i d'aquest poema homèric. I que, en general, Segalà, la llengua acadèmica del qual

era encara el castellà, va provar de millorar el seu català per posar-lo a l'altura de la dignitat de la llengua normalitzada que era l'aspiració dels noucentistes, resulta tant de la tasca que realitzà a la Filològica, de la qual fou vicepresident en més d'una ocasió, com de les traduccions que va anar fent en els anys immediats al seu nomenament com a membre de l'Institut. Algunes, d'entitat, que no van arribar a publicar-se i que és de témer que s'hagin perdut irremissiblement, com la del *Plutos* d'Aristòfanes, que sabem per Nicolau que fou representada a la Sala Mozart el 19 de febrer de 1916. De les que van tenir més sort, encara que no fossin de tanta entitat, destaquen les publicades a la revista *Catalunya* a l'època (1913-1914) en què Carner la convertí en simptomàtica del moviment noucentista: una de set epigrames de l'*Antologia grega*, a començaments de 1913, i una altra, a finals d'aquell mateix any, de vint-i-dues facècies del *Filogelos*. D'aquesta mateixa època va ser l'engegada sense continuïtat, a l'Institut, d'una «Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum cum Ibericis Versionibus», dirigida per Segalà. Es quedà amb un sol volum de les *Vides* de Corneli Nepos, les de Milcíades i Temístocles. Hi col·laborà un jove que destacava com a hellenista i que també havia publicat, com Nicolau i Bosch i Gimpera, a *Catalunya*. Es deia Carles Riba: l'any 1913 tenia vint anys i n'hi faltaven quasi vint més per a entrar com a membre a la Secció Filològica de l'Institut. Ara bé, abans hi entraria a treballar a les Oficines Lexicogràfiques, el 1923, i el 1925 ocuparia a la Bernat Metge la Càtedra de Grec que li havia creat Francesc Cambó. Aquest jove era, en certa manera, l'antítesi de Segalà: tenia un coneixement segur de les literatures contemporànies i un domini del català que li permetia concebre la traducció —tant dels clàssics com dels moderns, com una continuació de la pròpia obra de creació literària— sense l'exigència de fidelitat rigorosa que guiava les versions de Segalà. D'altra banda, era un crític literari, tenia criteris raonables d'ordre estètic que anaven més enllà dels de procedència de Milà i Fontanals que orientaven els de Segalà. Aquest jove ja havia traduït les *Bucòliques* de Virgili (1911), però havia de consolidar la seva fama com a traductor del grec col·laborant en la col·lecció de la «Biblioteca Literària» de l'Editorial Catalana a l'època en què la dirigia Josep Carner (1918-1921).

La primera etapa de Segalà com a vicepresident de la Filològica va des de la constitució de la Secció fins al novembre de 1915, moment en què és designat per a aquest càrrec Pompeu Fabra. O sigui, els anys que van fins al seu *Hero i Leandre* i en què la col·lecció de l'Institut de la Llengua Catalana ha publicat els *Hímnies*, de Maragall i el *Gènesi*, de Clascar; en què ha engegat la col·lecció de traduccions a les llengües peninsulars dels clàssics antics. Després, la col·lecció de l'*Hero i Leandre* no sembla respondre a la iniciativa de Segalà. No hi respon la traducció que s'hi publica de la *Mirèio*, de Frederic Mistral per Maria Antònia Salvà (1917), celebrada per Carner, ni la traducció de les *Geòrgiques*, de Virgili per Llorenç Riber, que havia rebut el premi de Filologia de l'Institut el 1918. És significatiu que es trac-

ti de traductors balears, un dels quals, Ribet, ja havia començat a publicar a la «Biblioteca Literària» de Carner (I, 1917; II, 1918) la seva *Eneida* també en decasíl·labs blancs. A la col·lecció de l'Institut de la Llengua Catalana, en l'endemig, només hi havia estat publicada la traducció feta per Clascar del *Càntic dels càntics* (1918) i, ja mort Clascar, indicatiu només d'un deure de reconeixença, s'hi havia fet sortir, últim volum, el seu *Èxode* (1925).

Dos fets havien determinat el declivi de Segalà a l'Institut i en els cercles capdavanters de la renovació cultural noucentista. El primer, l'obsessió de Segalà per l'estudi filològic dels mots, a les sessions de treball de la Filològica, que havia acabat essent objecte de la ironia de Carner, i el segon, l'afer Dwelshauvers. Carner se'n va anar de Catalunya l'any 1921, però des de la «Biblioteca Literària» va consagrar un doble registre de traducció dels clàssics que no acabava de lligar amb el de Segalà; d'una banda, el to més renaixentista i florit de Ribet, i de l'altra, el més ajustat i exigent, tan diferentment poètic però també poètic, de Riba. La Filològica d'aquells anys no era una bassa d'oli. No solament per la cèlebre batalla sobre les normes ortogràfiques, sinó també per les pugnes entre persones. És veritat que Fabra era un bon negociador però també que, en definitiva, ell acabava tenint l'última paraula i que, en darrera instància, el que feia responia a l'exigència de tenir la feina enllestida tan bon punt fos possible —una exigència que havia d'acomplir unes condicions de competència i rigor, de seny i de criteri, però política en definitiva. Demés, hi treballaven gent com Antoni Griera, Pere Barnils o Manuel de Montoliu, tots tres preparats a Alemanya, i s'hi començava a percebre una distància entre la feina que realment s'hi feia i l'aportació d'alguns membres, que, o en quedaven al marge, com ara Guimerà, que no assistia a les sessions, o bé els objectius immediats amb vista a la normalització del català, lògicament prioritaris, els n'apartaven. Segalà devia poder semblar massa acadèmic, massa filòleg, i els seus interessos, massa allunyats dels prioritaris, en una situació com aquella.

Primerament, perquè les seves contribucions a les discussions filològiques de tema català podien avorrir considerablement alguns altres membres —no oblidem que ell era l'únic catedràtic universitari d'una matèria filològica, a la Secció— i, en segon lloc, perquè sempre li devia semblar massa important, als ulls dels altres, el que opinava que s'havia de fer en favor de les llengües clàssiques. Encara l'any 1916, en el seu discurs inaugural de curs a la Universitat, sobre «El renacimiento helénico en Cataluña», es referia, entre altres iniciatives de la Mancomunitat, com ara els cursos de literatura clàssica del Consell de Pedagogia i les càtedres de Llengua Llatina i Grega creades a l'Escola de Bibliotecàries, a «la oficina de estudios clásicos que tiene en proyecto la Sección Filológica del Institut d'Estudis Catalans, para la publicación de gramáticas, diccionarios, textos, traducciones, estudios críticos, etc.». En el programa dels noucentistes tot això ja anava bé, però era una feina massa limitada a la pedagogia, a la preparació. Calia fer-ho però era imprescindible, i

urgent, cremar etapes: publicar els clàssics, per exemple, en traduccions llegidores, difondre'n el coneixement en català, integrar-los com a fonament en altres disciplines, com ara la filosofia, la crítica literària, la història. Segalà s'anà quedant enrere, en aquest projecte, justament per les seves exigències, per les limitacions de la seva concepció de la filologia, però també perquè gent com Carner van sintonitzar amb altres alternatives. En aquest sentit, el símptoma el constitueix, per ell mateix, el fet que a la «Biblioteca Literària» no s'hi publicués mai la *Ilíada*, que hem vist que Carner considerava tan interessant, i s'hi publicués, en canvi, l'*Odíssea* en els tres volums de la primera traducció de Riba (1919).

Segalà, que admirava Enric Prat de la Riba, se sentia més a gust amb els principis del polític que amb el brillant desplegament intel·lectual que en feien els més joves, des de d'Ors fins al mateix Riba. El seu lloc el veia en la tasca pedagògica: assegurar que els joves sabessin bé el grec i el llatí, contribuir així a «enfortir, depurar i fixar en formes i lleis definitives» la llengua, per dir-ho com Prat de la Riba —citada per Segalà. L'enfortiment de la base filològica passava, per a ell, fins i tot per l'ensenyament del sànscrit, que tenia una certa tradició a la Universitat de Barcelona; l'any 1931 Segalà arribà a publicar en aquest camp un *Vocabulari sànscrit-català de les dues fàbules primeres (fins al paràgraf 19) del Llibre I de l'Hitopadeza*. I no cal dir que també passava pel coneixement de la gramàtica llatina, el fonament per a ell més imprescindible de les gramàtiques de les llengües romàniques, que calia fixar des de l'escola amb rigor i exactitud; aquesta és la raó del *Resum de sintaxi llatina* que publicà el 1920.

La mort de Prat de la Riba (1917), la nova orientació que he explicat de la col·lecció de l'Institut de la Llengua, el distanciament de Carner i després el seu apartament en els destins diplomàtics, els nous aires cambonians de la cultura catalana, l'ascensió dels noucentistes, tot plegat deu lligar amb el fet que no quedi a l'Institut documentació sobre Segalà més enllà de 1919. Segalà es concentrà més en les classes, en la política pedagògica de la Mancomunitat i en la direcció de col·leccions escolars de textos clàssics, amb traducció a l'espanyol: per exemple, amb C. Parpal dirigí la «Biblioteca de Autores Griegos y Latinos, con la Versión Directa y la Traducción Literaria», que publicava des de 1908 l'Academia Calasancia; amb F. Crusat, des de 1909, la «Colección de Autores Clásicos, Griegos y Latinos, con la Construcción Directa y la Traducción Interlineal» —on Segalà va publicar, el 1929, quan era de l'editorial Bosch, una versió a l'espanyol de les *Faules* de Fedre—; amb I. Errandonea dirigí a Madrid, des de 1930, una «Biblioteca de Clásicos, Griegos y Latinos». Sembla que va esmerçar en aquestes col·leccions el temps que en principi planejava dedicar als projectes que des de 1911 havia provat d'anar endegant a l'Institut. En aquests projectes editorials i en altres de docència que li permetien superar les estretors del magre estipendi universitari. Ara, l'any 1918 encara havia engegat l'efímera «Col·lecció de Lite-

ratures Antiques», editada per les Publicacions del Consell de Pedagogia, que era només de traducció, sense el text grec, i on una traducció de Ferran i Mayoral de l'*Apologia* de Plató coexisteix amb algun volum, com ara l'*A Demònic*, d'Isòcrates, que publica les traduccions de classe, corregides, de «les alumnes de l'Escola Superior de Bibliotecàries», una modesta, però lloable, iniciativa pedagògica, potser simptomàtica de la dedicació de Segalà a aquesta Escola, de la qual era director l'abril de 1924, quan el govern de la Mancomunitat nomenat per la dictadura aprovà la proposta de supressió del Laboratori de Psicologia Experimental que dirigia George Dwelshauvers i patrocinava l'Institut.

La causa adduïda pel Consell Permanent de la Mancomunitat era inefable: com que els resultats de les recerques, en col·laboració amb el Laboratoire de Psychophysiologie de la Sorbona, eren publicats a «L'Année Psychologique», semblava als imposats per la dictadura «evidente que los trabajos que el "Laboratori" realiza a quien aprovecha es al Laboratorio de la Sorbona». Així les coses, una gran majoria d'intel·lectuals catalans que treballaven a les escoles de la Mancomunitat van signar una carta de protesta que va aparèixer el 15 d'abril a *La Publicitat*, diari on havia aparegut el text de la proposta aprovada del Consell Permanent, el dia 12, i, el mateix dia 15, també una carta explicativa de Dwelshauvers. Els del Consell, per demostrar qui manava —qui pagava, és clar—, van enviar una notificació a tots els professors firmants amb l'amenaça que o es retractaven o havien de ser cessats. Com que no es van fer enrere, van rebre una notificació de destitució el 10 de maig.

Ara que ja el coneixem una mica, no cal dir que Segalà devia trobar que tot allò no tenia res a veure amb ell ni amb el grec, i, com que realment es devia haver tancat en les classes, les universitàries i les privades, i en la direcció de les col·leccions i de l'Escola, ni va signar la protesta ni s'hi va adherir ni res. Amb ben poc d'encert i amb ben mala fortuna. Com que l'Escola de Bibliotecàries era força emblemàtica, i ja sabem que el rigor de Segalà podia arribar a donar-li una imatge de docent massa primfilat i sever, de filòleg massa detallista, va ser ell l'ase dels cops i, doncs, l'objecte d'un poema satíric en versos heptasil·làbics, una lamentable paròdia en italià aproximatiu i no sempre del tot intel·ligible, que aparegué en el número 37 del periòdic *El Borinot* (7 d'agost de 1924) amb el títol «Il triunfo di Segalotti»; és anònim, però Albert Manent l'ha atribuït a Alfons Maseras. Per acabar-ho d'adobar, entre els destituïts hi havia Carles Riba.

D'aleshores ençà l'estrella de Segalà anà declinant encara més a Barcelona i en la cultura catalana. Va ser considerat un professor a l'antiga a la Universitat Autònoma de Barcelona i va ser perseguit, tot i que el rector n'era Bosch i Gimpera, el seu antic deixeble. Ferran Soldevila ha deixat escrit que Carles Riba, que en aquells anys es doctorà i que aspirava a un destí universitari més a l'altura de la seva anomenada, maltractà Lluís Segalà. Ell mateix, en donar notícia de la mort de l'hellenista a la *Revista de Catalunya*, l'elogia com a pro-

fessor: «l'ensenyament de l'idioma, almenys aquell temps que hi vaig estudiar, era eficaç», escriu. La frase deixa entreveure que era consolidat un judici sobre Segalà que el considerava un bon professor els seus primers anys universitaris a Barcelona, quan havien estat deixebles seus Nicolau i Bosch i Gimpera, però després no tant: hi havia en l'aire una reticència.

Probablement la raó d'aquesta reticència era el que he provat d'explicar, que Segalà no va saber o no va voler realitzar-se com «el savi professor noucentista» que havia saludat Carner, que els seus projectes no van arribar a quallar a l'Institut i es van anar quedant massa limitats a les classes. En algunes de les cartes que envià, en la dècada dels setanta, Rafael Olivar Bertrand a Pere Bosch i Gimpera, Olivar li citava Segalà amb respecte i consideració. En les respostes, Bosch i Gimpera assentia —«En Segalà era, efectivament, un excel·lent professor i bona persona»—, però també limitadament a la seva primera època com a professor de la Universitat de Barcelona: «Llàstima que quan es va casar va posar un col·legi que era al carrer de Pelai i, des de llavors, malgrat que continuà fent les seves classes a la Universitat, les posava a la primera hora del matí i després marxava escapat a ocupar-se del col·legi. Temo que ja no va treure més deixebles com a la meua època, quan només feia la classe i anàvem a casa seva, on parlàvem llargament, i ens deixava llibres». Es veu que Bosch no el tractava, quan Segalà havia estat separat de la Universitat: «sembla», escriu, «que continuava treballant a casa seva, d'hellenista». (Ho sap del cert, però, perquè després explica que, el dia que va morir, estava «treballant en un diccionari homèric que preparava de feia molt de temps».)

També pot ser, és clar, que no ajudessin Segalà les seves obligacions familiars d'ordre econòmic. Al cèlebre col·legi de què parla Bosch i Gimpera i que sembla, amb les obligacions familiars, tenir la culpa de tot —d'una manera certament massa fàcil i simplificadora— també s'hi referia Aramon, que en dóna el nom: Col·legi de Catalunya. Ara, simplificadora i tot, aquesta versió de Bosch i Gimpera i d'Aramon confirma que s'havia anat consolidant, sobretot entre la dictadura i la guerra d'Espanya, en l'etapa més favorable a la cultura catalana, una opinió negativa sobre Segalà.

Durant la guerra, a la Universitat Segalà fou separat de la docència «per desafecte al règim», diu Aramon, que explica que va comptar amb la solidaritat d'alguns col·legues. Pel que fa a Riba, que el juliol de 1938 hi llegiria la seva tesi, no s'havia estat de referir-se, el 1937 —quan ni el seu tema, que era la Fundació Bernat Metge, ho exigia ni la situació de Segalà ho recomanava—, a «l'atonía de la Universitat de Barcelona abans de la seva renovació autonòmica» —i era, específicament, de l'ensenyament del grec i del llatí que parlava. Mentrestant, tancat a casa, Segalà anava fent fitxes per al seu lèxic homèric, un treball de tota una vida que en un instant acabaria perdut per sempre sota els enderrocs causats pel bombardeig.

Després de la guerra, el silenci i l'oblit. Les seves velles traduccions homèriques

a l'espanyol eren incessantment reeditades. Però ell havia desaparegut del mapa de la nostra cultura.

**Nota necrològica de Lluís Segalà escrita arran de la seva mort (1938),
per Ramon Aramon i Serra**

Lluís Segalà i Estalella (1873-1938)

En ésser fundada, l'any 1911, la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, hom nomenà per a formar-ne part tres poetes, dos lingüistes, un hellenista i un hebraïsta. Amb aquesta proporció venien a equilibrar-se les finalitats essencials que en un principi s'assignaven a la nova Secció: d'una banda, estudiar científicament la nostra llengua, inventariar-ne el lèxic i redactar-ne el diccionari, i de l'altra, fomentar el seu ús i difusió. Com a hellenista fou cridat el doctor Lluís Segalà i Estalella, professor de la Universitat de Barcelona, un dels millors deixebles de l'eminent professor i investigador Josep Balari i Jovany, la tradició del qual havia vingut a continuar dins el nostre primer centre docent.

Entre les tasques que de bell antuvi s'emprenia la Secció Filològica cal comptar, ultra la investigació lingüística, la incorporació al català de les obres més destacades de la literatura universal, preferentment les gregues i les llatines. Més ençà, l'any 1923, es crearia una institució, la Fundació Bernat Metge, completament dedicada a l'anostrament dels clàssics; fins aleshores, però, només algun intent esporàdic podia anotar-se, i l'Institut venia a corregir, en aquesta com en tantes altres coses, aquesta omisió de la nostra cultura. Així ens trobem de bona hora amb l'edició d'obres com *Hero i Leandre*, poema atribuït a Museu (segle v), amb el text grec i la versió literal en prosa de Lluís Segalà i en vers d'Ambrosi Carrion, i un apèndix amb les traduccions inèdites de Pau Bertran i Bros i Josep M. Pellicer i Pagès (Barcelona, 1915); com els *Himnes homèrics*, amb el text original i la versió literal en prosa de Pere Bosch i Gimpera i en vers de Joan Maragall (Barcelona, 19[13]); com *Els IV llibres de les Geòrgiques de Virgili*, traduïts en vers per mossèn Llorenç Riber, que obtingueren el Premi de Filologia de l'any 1918 (Barcelona, 1918). Així, també, el professor Segalà començava una biblioteca clàssica de destinació escolar, amb traducció interlineal, la «Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum cum Ibericis Versionibus», de la qual sortí en triple edició un volum de Corneli Nepos que comprenia el Prefaci i les vides de Milcíades i Temístocles: una edició donava preferència a la versió catalana (de Manuel de Montoliu i Carles Riba), una altra a la versió castellana (de Ferran Crusat) i una tercera a la versió portuguesa (de Francisco de Mello i Antonio M. Alves).

Aquestes publicacions no passaren d'un inici. La tasca tan bellament començada s'interrompé, i fins a la creació de la Fundació Bernat Metge hom oblidà la incorporació sistemàtica dels clàssics grecs i llatins a la nostra llengua, oblit que els afortunats assaigs de Carles Riba i Llorenç Riber dins de la «Biblioteca Literària» de l'Editorial Catalana feien més de doldre. És possible que contribuís a aquest desinteressament del professor Segalà vers aquestes activitats el fet d'encarregar-se de la direcció del Col·legi de Catalunya, dedicat a l'ensenyament del batxillerat i de la carrera de comerç, tasca que havia de robar-li incomptables energies. Àdhuc la Fundació Bernat Metge, que el comptava entre el seu cos de revisors, no pogué donar ni un volum en el qual hagués col·laborat.

No vol dir això que la bibliografia del professor Segalà no sigui abundosa i interessant, però sempre ens quedem amb la recança de l'obra que hauria pogut deixar-nos si res no l'hagués distret de les seves tasques científiques i universitàries. La seva podem destriar-la en dos grups: un, format pels tractats gramaticals i d'història literària, destinats principalment a la càtedra, i un altre, integrat per les traduccions d'obres gregues al castellà o al català, dins el qual és possible encara distingir les de finalitat literària de les de finalitat escolar. Pertanyen al primer grup la *Gramática del dialecto eólico* (Barcelona, 1897), el *Cuadro sinóptico de literatura griega profana* (Barcelona, 1903), la *Gramática sucinta del dialecto homérico* (Barcelona, 1908), el *Vocabulario del libro I de la Anábasis de Jenofonte* (Barcelona, 1910), el *Resum de sintaxi llatina* (Barcelona, 1920) i el *Vocabulari sànscrit - català de fàbules primeres (fins al paràgraf 19) del llibre I de l'Hitopadeza* (Barcelona, 1931).

Entre les traduccions literàries al castellà cal anotar les següents: la *Iliada* d'Homer (Barcelona, 1908), la *Teogonia* d'Hesíode, amb el text grec (Barcelona, 1910), l'*Odissea* d'Homer (Barcelona, 1910), la *Doctrina de los doce Apóstoles* (Barcelona, 1916), *Himnos homéricos*, *Batracomiomaquia*, *Epigramas y fragmentos de poemas cíclicos* (Barcelona, 1927), les *Obras completas* d'Homer, amb un extens pròleg (Barcelona, 1927), i *La copa de las lágrimas* de Curtidis [Aristòtelis]; i entre les catalanes, la dels versos 206-246 de la rapsòdia primera de la *Iliada* («Almanach dels Noucentistes», Barcelona, 1911), la de 7 *epigramas de l'Antologia grega* («Catalunya», VI, 1913), la de 22 *facècies del Philogelos* de Hierocles i Filagri (id. id.), la ja citada del poemeta de Museu i el primer cant de la *Iliada* («Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XIV, 1929). Amb el text llatí, construcció directa i versió literal, publicà les *Fábulas esópicas* de Fedre (Barcelona, 1929), les *Vidas* de Corneli Nepos (en col·laboració amb F. Crusat) (Barcelona, 1929), el primer comentari de la *Guerra de las Galias* (Barcelona, 1929) i el primer llibre de l'*Eneida* de Virgili (Barcelona, 1937).

El professor Segalà dirigí diverses col·leccions de clàssics. Ultra la indicada de l'Institut, recordem la «Biblioteca de Autores Griegos y Latinos, con la Versión Directa y

la Traducción Literaria», publicada per l'Acadèmia Calasància (en col·laboració amb Cosme Parpal) (Barcelona, 1908 i s.); la «Colección de Autores Clásicos, Griegos y Latinos, con Construcción Directa y la Traducción Interlineal», de la Llibreria A. Bosch (en col·laboració amb Ferran Crusat) (Barcelona, 1929 i s.); la «Collecció de Literatures Antigues», que forma part de les Publicacions del Consell de Pedagogia (Barcelona, 1918 i s.), i la «Biblioteca de Clásicos Griegos y Latinos» de l'Editorial Voluntad (en col·laboració amb el pare Ignacio Errandonea) (Madrid, 1930 i s.).

La seva tasca no es limità a l'estudi i traducció de textos grecs, sinó que procurà, també, resseguir les influències que la literatura grega havia exercit damunt les lletres castellanen i catalanes. Així veiem com, en el discurs inaugural llegit a la Universitat de Barcelona en l'obertura del curs acadèmic 1916-1917, s'ocupa del renaixement hel·lènic a Catalunya; així, també, en l'estudi que precedeix la seva mencionada edició completa d'Homer ressegueix la llista dels traductors del poeta grec en castellà i en català i analitza la labor de tots ells. Fins a quinze versions catalanes i nou versions en castellà degudes a catalans o publicades a Barcelona anota en aquest darrer treball; caldria, potser, un dia completar i ampliar aquestes dades per tenir un estudi complet de l'hellenisme a casa nostra. Una de les altres obres del professor Segalà que no podem oblidar és el discurs que llegí en ingressar a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, sobre l'obra del seu mestre Josep Balari i Jovany, a qui l'erudició catalana deu tant en més d'un aspecte, i a qui venia a succeir en aquella docta corporació. Recordem, encara, el seu recull de *Frases famoses*, publicat en el quadern 17 de la col·lecció «Minerva», que editava el Consell de Pedagogia de la Diputació.

Bé que el doctor Segalà fos professor a la nostra Facultat de Lletres quan jo hi vaig cursar els estudis, no em fou donat d'ésser deixeble seu. El torn que tenien establert amb el professor Joaquim Balcells per als cursos de llengua llatina i amb el professor Josep Banqué per als de llengua grega, em portà automàticament a estudiar amb aquests dos darrers. Cal recordar, de totes maneres, la reputació que gaudí com a professor i els deixebles que certifiquen el seu mestratge, com Lluís Nicolau d'Olwer, Pere Bosch i Gimpera i altres.

Lluís Segalà i Estalella nasqué a Barcelona el 21 de juny de 1873. Es llicencià en filosofia i lletres i en dret a la nostra Universitat i es doctorà de les dues carreres a Madrid. Entre els mestres que més influïren en els seus estudis hi ha el doctor Clemente Cortejón, catedràtic de l'Institut de Barcelona; el professor Balari i Jovany, de la Universitat de Barcelona, a qui deu la seva formació com a hellenista, i el doctor M. Menéndez y Pelayo, professor aleshores a la Universitat de Madrid, el qual l'alentà sovint en la seva tasca, com pot veure's amb les cartes que Segalà reproduïx en facsímil davant la seva edició d'Homer. Professor auxiliar a la Facultat de Lletres de Barcelona des de 1895, l'any 1899 obté, per oposició, la Càtedra de Grec de la Universitat de Sevilla, on roman fins l'any 1906; en

aquesta data pot passar a la nostra Universitat, i hi exerceix la seva tasca docent (cursos de llatí, de sànscrit i de grec modern, ultra els de grec clàssic) fins a la seva mort. Durant l'any escolar 1908-1909 explicà, amb el doctor Ferran Crusat, un curs de gramàtica comparada del llatí i del català en els Estudis Universitaris Catalans. Fou també professor de llatí durant quinze anys (1915-1930) de l'Escola de Bibliotecàries de Barcelona, de la qual ocupà la direcció. Els seus mèrits l'havien dut a formar part de les diverses acadèmies, a més de l'Institut: l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, l'Association pour l'Encouragement des Études Grecques de París, la d'Atenes i l'Academia Sevillana de Buenas Letras.

En esclatar la Guerra Civil, l'any 1936, fou separat del professorat universitari, acusat de desafecte al règim. Els seus col·legues a la Facultat, amb un bell gest de companyonia, iniciaren gestions per tal que fos reintegrat a la seva Càtedra. Estava escrit, però, que el professor Segalà no tornaria a explicar a la nostra Universitat: en els bombardeigs intensos a què fou sotmesa la ciutat de Barcelona el mes de març de 1938, s'esfondrava, el dia 17, la casa on ell vivia. Dies després era extret d'entre la runa el seu cadàver, voltat dels seus llibres de treball i dels materials, ara dispersos, d'un gran diccionari grec-espanyol en què havia treballat tota la seva vida.

En plànyer la seva mort, no podem menys que lamentar la pèrdua d'aquests materials que serà difícil de refer i que tan útils haurien estat per a la consolidació dels estudis grecs a casa nostra.

Eduard Fontserè i Riba

(01.03.1870 - 18.09.1970)

Eduard Fontserè i Riba

PER JOSEP ENRIC LLEBOT RABAGLIATI

Introducció

A bans de redactar aquesta semblança, jo ja coneixia alguns dels treballs del doctor Fontserè. Havia utilitzat l'assaig d'un vocabulari meteorològic català que publicà l'any 1948 als «Arxius de la Secció de Ciències» de l'Institut; havia fullejat amb curiositat i admiració l'*Atlas internacional dels núvols i dels estats del cel*, publicat l'any 1935,